

gnificat divisionem a quolibet alio. At vero respectu ejusdem, omne ens est idem vel diversum ab illo, si proportionate sumantur, sic enim includant contradictionem; secus vero si varientur modi identitatis et diversitatis, ut ex dictis satis constat. Dices: homo et animal nec sunt idem, neque diversa, quia neque sunt ejusdem generis aut speciei, neque diversæ, quia nec conveniunt in differentia ultima, et sic non possunt esse ejusdem speciei, nec habent differentias ultimas oppositas, ut possint differre specie. Respondetur, idem et diversum respectu ejusdem opponi immediate, si sumantur ut negative vel privative opposita, non vero quasi contrarie; ut in proposito, si esse diversum in specie sumatur quasi negativa tantum, genus et species, seu homo et animal dici possunt diversa in specie ultima, quia non constituuntur eadem differentia ultima. Si autem diversum in specie sumatur quasi positive et contrarie, sic nec sunt idem in specie, nec differunt specie; et simili proportionem, nec sunt idem genere, nec diversa, sed negative, non conveniunt immediate in eodem genere, et ita dici possunt non ejusdem generis. Cum ergo hæc dicuntur immediate opposita, negative sumendum est alterum extremum. Hinc etiam esse oppositum alteri existimatur esse passio entis, non quidem oppositione relativa, quæ requirat utrumque extremum, sed oppositione fundamentali, quatenus omne ens habet in se aliquam rationem, differentiam, seu essentiam, quæ ab ipso excludit omnem aliam oppositam, seu repugnantem. Sed hoc intelligendum est, vel de oppositione late sumpta, ut includit, non solum quatuor genera posita ab Aristotele in Prædicam. et 5 ac 10 lib. Metaph., sed etiam quælibet repugnantia; vel certe intelligi potest de fundamento oppositionis, quod saltem ad contradictionem sufficiat, respectu alterius cujuscunque, et hoc modo nihil amplius nomine oppositionis, quam nomine diversitatis explicatur. Et ita satis est declarata hæc proprietates entis.

8. *Expositio pronunciati Aristotelici.* — Ultimo potest ex dictis colligi, quomodo sit intelligendum illud axioma, quod Aristoteles posuit, 4 Met.: *Quæcunque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*; intelligendum est enim cum proportionem, nam si sunt eadem re uni tertio, simili modo erunt eadem re inter se, poterunt autem esse ratione diversa; si autem re et ratione sint uni tertio eadem, erunt

eodem modo eadem inter se. Sed hoc principium in creaturis, et in rebus finitis simpliciter tenet; in re autem infinita, qualis est divina essentia, non verificatur illa maxima, absolute loquendo, quia propter suam infinitatem potest esse idem relationibus oppositis, quæ propter oppositionem inter se idem esse non possunt, nisi tantum in essentia; de quo alias.

DISPUTATIO VIII.

DE VERITATE SEU VERO, QUOD EST PASSIO ENTIS.

Ordo disputationis. — Post considerationem de unitate, sequitur disputatio de veritate, quæ ratione prior est bonitate, et inter passiones entis secundum locum post unitatem obtinet, ut in superioribus visum est; nam, sicut intellectus prior est potentia quam voluntas, ita etiam verum, quod respectum dicit ad intellectum, prius ratione est quam bonum, quod ad voluntatem pertinet. Eo vel maxime quod bonitas uniuscujusque rei quodammodo in veritate fundatur; nulla enim res esse potest in sua specie bona, nisi prius in eadem vera intelligatur; non enim est bonum aurum, aut bona sanitas, nisi sit verum aurum, ac sanitas vera; nam ficta sanitas bona existimari non potest, sicut neque ficta virtus honesta est; sed, ut honesta sit, veram esse necesse est. His igitur de causis hoc loco disputationem de veritate instituimus, quod ad hanc scientiam maxime pertinere docuit Aristotel., 2 Metaph., text. 3, ubi dicit, *hanc scientiam maxime esse veritatis contemplatricem*, quod non solum de veritate (ut ita dicam) in actu exercito, sed etiam in actu signato intelligi potest. Est enim considerandum, duplicem esse posse veritatis contemplationem: prior dici potest quasi materialis, seu in actu exercito, quæ fit cognoscendo res, et proprietates earum, prout a parte rei insunt; et hoc modo omnes scientiæ, etiam practicæ, considerant seu demonstrant veritatem; magis autem per se ac proprie speculative, nam practicæ considerant veritatem propter opus, speculative vero per sese propter cognitionem veritatis, ideoque hoc maxime convenit huic scientiæ (quod Aristoteles prædicto loco præcipue intendit), quia et maxime speculativa est, et de primis entibus, et maxime veris, et de primis causis ac principiis veritatis disserit. Posterior veritatis consideratio est quasi formalis, et (ut sic dicam) in actu signato, scilicet, inquirendo quidnam

ipsa veritas in rebus sit, et quotuplex, et quando ad ens comparetur. In quo est rursus observandum, triplicem solere distingui veritatem, scilicet, in significando, et cognoscendo, et in essendo. Prima veritas proprie reperitur in vocibus vel scripturis, aut etiam in conceptibus, quos non ultimos vocant. Secunda est in intellectu cognoscente res, seu in cognitione et conceptione ipsarum rerum. Tertia est in rebus ipsis, quæ ab illa denominantur veræ. Prima igitur veritatis consideratio ad dialecticum pertinet; secunda ad physicum, quatenus de anima ejusque functionibus considerat; tertia vero est propria hujus scientiæ, quæ tractat de ente in quantum ens, et de passionibus entium. Tamen, quia omnes hæc veritates inter se habent convenientiam aliquam vel proportionem, ratione cujus melius intelligentur, si simul de omnibus disputetur, et quomodo inter se differant, declararetur, ideo de omnibus hoc loco dicemus; sic enim facilius constabit quid sit veritas, quæ proprietas entis esse dicitur. Maxime quia omnis alia veritas, si realis sit, aliquo modo sub veritate transcendentali continetur; si autem sit rationis, per analogiam et proportionem ad veritatem realem declaranda est. Quoniam vero ratio nominis in principio omnis disputationis necessaria est, supponimus, ex communi omnium consensu, veritatem realem consistere in adæquatione quadam seu conformitate inter rem et intellectum, sive sit conformitas intellectus ad rem, sive rei ad intellectum, quod postea videbimus, ubi latius hanc definitionem explicabimus. Hinc vero sumpta analogia vel proportione, veritas rationis seu significationis consistit in adæquatione inter propositionem significantem et rem significatam.

SECTIO I.

Utrum in compositione et divisione intellectus sit formalis veritas.

1. Quod intellectus, componendo et dividendo, verus vel falsus dicatur, certum est ex communi omnium consensu. Unde August., lib. de Vera Relig., cap. 36: *Cui manifestum est (inquit) falsitatem esse, quia id putatur esse quod non est, intelligit eam esse veritatem, quæ ostendit id quod est*; tunc autem intellectus concipit seu ostendit aliquid esse vel non esse, quando componit et dividit; certum est ergo veritatem esse in intellectu media compositione et divisione. Quid autem sit illa ve-

ritas, et quomodo in conceptione sit, non est facile ad explicandum, et ideo variæ sunt opiniones.

Tractatur prima sententia.

2. *Prima sententia suadetur.* — Prima sententia est, veritatem illam non esse in formali actu seu cognitione intellectus, sed esse in re cognita ut objecta intellectui, quatenus conformis est sibiipsi ut a parte rei existenti, et hoc modo exponit veritatem esse conformitatem intellectus ad rem, id est, esse conformitatem conceptus objectivi intellectus enunciantis ad rem secundum esse reale ejus. Hanc sententiam insinuare visus est D. Thomas, 1 cont. Gent., cap. 59; sed eum locum melius expendemus sectione sequenti; clarius hoc docuit Durand., in 1, dist. 19, q. 5; et fere idem docet Hervæus, Quodlib. 3, q. 1, art. 2 et 3; eamque defendit ut probabilem Soncin., 6 Metaph., quæst. 16; Fland., q. 23; Javell., quæst. 13. Fundamentum Durandi est, quia veritas hæc non potest esse conformitas inter formalem actum, quo intellectus judicat aliquid esse vel non esse, cum re judicata, secundum esse reale talis actus, seu secundum convenientiam realem quam habet cum objecto, quia hoc modo sunt valde dissimilia, et actus intellectus est spiritualis, objectum autem esse potest quid materiale; ergo solum potest esse conformitas in repræsentando; hujusmodi autem conformitas solum attenditur secundum id quod se habet objective in intellectu; ergo veritas solum est objective in intellectu. Atque ita nihil aliud erit quam conformitas rei in esse objectivo ad seipsam in esse reali. Minor probatur, quia conformitas in repræsentando solum consistit in hoc, quod res cognita ita repræsentatur sicut in se est; sed in hoc solum declaratur conformitas rei in esse objectivo ad seipsam in esse reali; quando enim dicitur res sic repræsentari sicut est in se, per illas duas particulas, *sic et sicut*, non comparatur actus intelligendi ad rem; nam sic esset falsa comparatio, et propositio; sed comparatur id quod objicitur tali actui secundum esse cognitum seu apprehensum, ad seipsum secundum esse reale; ergo in conformitate inter hæc veritas consistit. Secundo potest hoc confirmari, quia objectum intellectus, seu judicii ejus, est verum ut verum; ergo veritas non est conformitas ipsius judicii, sed est conformitas ipsius objecti. Patet consequentia, quia intellectus directe judicans de veritate, non

judicat de proprietate seu conformitate sui actus, sed de veritate ipsius objecti; est ergo conformitas in objecto ipso. Unde argumentor tertio; nam, quando intellectus reflectitur ad cognoscendum formaliter veritatem, non comparat suum actum cum objecto, sed comparat objectum in esse apprehenso ad seipsum in esse reali; imo, ut cognoscat suum iudicium fuisse verum, incipit ab ipsa re iudicata, et comparans illam ad seipsam ut est in se, si inveniatur conformitatem in illa, tunc iudicat se vere iudicasse; ergo signum est veritatem consistere in conformitate rei in esse objectivo ad seipsam in esse reali, et ab illa solum per denominationem extrinsecam denominari iudicium verum.

Questionis resolutio.

3. *Quid sit veritas complexa.*—*Quid veritas in significando.*—Nihilominus hæc sententia mihi non probatur, existimoque veritatem complexæ cognitionis, seu compositionis et divisionis, seu iudicii, quo iudicamus aliquid esse hoc aut illud, vel non esse (hæc enim omnia pro eodem sumimus), esse conformitatem iudicii ad rem cognitam prout in se est, ex qua conformitate provenit ut res ipsa iudicata dicatur ita esse in se, sicut iudicata est. Hanc existimo esse sententiam D. Thomæ, ut sumi potest ex 1 p., q. 16, art. 1, 2 et 8; ubi id tenet Cajet., art. 2. Idem D. Thomas, 1 cont. Gent., c. 59, 60; et ibi Ferr.; Soncin., 6 Metaph., q. 17; Ægid., Quodlib. 4, quæst. 7, et alii, qui D. Thomam sequuntur. Et probatur primo ex Aristot., in Prædicam., cap. de Subst., dicente: *Ex eo quod res est vel non est, propositio vera vel falsa est*, ubi (ut recte D. Thomas, dict. q. 16, art. 1, ad 3, ponderavit) non dicit, ex eo quod res vera est, sed ex eo quod res est; ergo cognitio non denominatur vera a conformitate seu veritate ipsius objecti, sed a veritate vel conformitate ipsiusmet iudicii ad objectum; ergo in huiusmodi conformitate veritas ejus consistit. Secundo, hoc potest declarari ex veritate in significando, quæ est in propositione vocali; illa enim non consistit in conformitate rei ut significatæ, ad seipsam, ut in se existentem, sed consistit in immediata conformitate vocis significantis ad rem significatam. Imo in quacunque imagine, quæ vera denominatur, simile quid reperitur; nam imago Petri, verbi gratia, tunc vera imago dicitur, quando representat illum, prout in se est; unde illius veritas non consistit in conformi-

tate inter Petrum in aliquo esse representato, quod sit veluti objectivum respectu imaginis, ad seipsum in se existentem, sed in conformitate immediata inter representationem imaginis, et rem ipsam representatam.

4. Tertio est generalis ratio, quia res ut cognita, vel ut representata, quando vere cognoscitur et representatur, non habet aliud esse objectivum, præter illud quod in se habet; quod solum dicitur actu esse objectum tali cognitioni per denominationem extrinsecam a cognitione, quæ terminatur ad ipsum, sicut res visa in esse objectivo respectu visus, si sumatur in aptitudine, seu in actu primo, nihil aliud dicit præter ipsum esse coloratum aut lucidum, quod in se res habet. Si autem sumatur ut actu visa, nihil addit nisi denominationem extrinsecam a visione; ergo nulla est ibi conformitas objecti ad rem, sed illa est potius omnimoda identitas. Si autem sumatur objectum ut denominatum a cognitione seu forma representante ipsum, sic de formali includit formam dominantem ipsum. Unde objectum sic sumptum ut cognitum, vel representatum, non potest alia ratione dici conforme sibi in esse reali, nisi quia ipsa forma, qua cognoscitur vel representatur, habet immediatam conformitatem cum re cognita, vel representata secundum se; ergo in hoc consistit primo ac per se veritas cognitionis.

5. Quarto tandem, quia sæpe res nullum habet esse in se, quod sit esse existentis exercitum, præter esse quod habet intellectui objectum; quomodo Deus habet veram cognitionem eorum quæ nunquam futura sunt, sive cognoscantur ut possibilia tantum, sive ut ea quæ futura fuissent, si hoc vel illud accideret; in his autem objectis non potest facile excogitari conformitas rei ut objectæ intellectui, ad seipsam ut in se, quia nullum aliud esse habet in se, præter illud quod obicitur intellectui. Idem autem est de cognitione intuitiva, quæ terminatur ad rem prout in se existit, ut est, verbi gratia, visio beatifica ipsius Dei, quæ potest dici vera cognitio Dei, quandoquidem per illam agnoscitur Deus prout est in se; non potest autem fingi quomodo illa veritas sit conformitas ipsius Dei, ut visi, ad seipsam ut in re existit, quia immediate videtur prout in se existit, et esse visum solum addit denominationem extrinsecam. Est ergo veritas talis visionis vel scientiæ conformitas immediata inter ipsam et objectum; idem ergo est in omni cognitione

seu iudicio, quo iudicatur aliquid esse vel non esse.

Argumentorum solutio.

6. Ad argumentum autem Durandi respondetur, hanc conformitatem cognitionis, quam veritatem ejus esse dicimus, non consistere in similitudine entitatum, ut per se notum est; neque etiam in similitudine formalis imaginis, seu talis representationis, qualis est in formali imagine, quia hæc non est sine similitudine in aliqua entitate, seu forma reali, quæ non est necessaria ad cognitionem, ut alibi latius dicendum est. Consistit ergo in quadam representatione intentionali, qua, scilicet, fit ut intellectus per actum, vel iudicium ita percipiat rem, sicut in se est. Atque ita hæc conformitas est debita quædam proportio et habitudo inter perceptionem intellectus, et rem perceptam. Quæ proportio recte explicatur illis verbis, quod res cognita ita representatur seu iudicatur sicut in se est, quibus non comparatur res ipsa cognita ad seipsam in se, ut Durandus ait, sed comparatur cognitio ipsa, seu iudicium intellectus, ad rem cognitam, in ratione representantis et representati, et ideo nulla est falsitas in illa comparatione. Sicut quando dicimus hanc imaginem esse propriam, quia ita representat sicut res est, non comparamus rem ipsam representatam ad seipsam, sed imaginem ad rem.

7. *Satisfit objectioni.*—Quod si quis dicat comparare imaginem ut imaginem ad rem, nihil aliud esse quam comparare rem in esse representativo ad se ipsam in esse proprio, respondetur, si nomine rei in esse representativo intelligatur aliud quam imago ipsa representans, ut sic, falsum esse assumptum; si vero ipsum esse imaginis ut representantis vocetur esse imperfectum, seu diminutum rei representatæ, sic idem illis verbis dicitur, quod nos asserimus. Sed hoc revera non est comparare eandem rem ad seipsam, sed imaginem, a qua ipsa extrinsece dicitur habere esse representativum, ad ipsam secundum verum esse; et idem est de cognitione, quatenus representat, et imago intentionalis dicitur sui objecti.

8. Ad secundum respondet D. Thomas supra ad tertium, et Soncin., dict. q. 16, ad primum, verum non formaliter, sed fundamentaliter esse objectum iudicii, seu cognitionis intellectus, quia, ut Aristoteles dixit, esse rei causat veritatem in intellectu, seu est

objectum iudicii veri. Unde, quando dicitur intellectus tantum assentiri vero, sensus est, solum assentiri objecto, quatenus ita esse ostenditur; et hoc modo iudicat de veritate objecti, non formaliter (ut sic dicam), sed causaliter, seu fundamentaliter, id est, de ipso esse rei, ita ut ex conformitate ad illud veritas in cognitione resultet seu existat.

9. Ad tertium negatur assumptum; nam ad formaliter cognoscendam veritatem, solum comparamus cognitionem nostram ad rem, seu e contrario rem ad cognitionem, juxta illud: *Ex eo quod res est vel non est, propositio vera vel falsa est.*

SECTIO II.

Quid sit veritas cognitionis.

1. *Prima sententia suadetur.*—Declarandum superest quid sit hæc conformitas, quam dicimus esse veritatem cognitionis, an, scilicet, in ipso actu sit aliquid absolutum, vel respectivum, reale, vel rationis. Quidam enim existimant, veritatem esse aliquid reale et absolutum in ipsomet actu cognoscendi, seu iudicio intellectus. Quæ opinio suaderi potest, nam, quod hæc veritas aliquid reale sit in ipso actu, videtur valde probabile. Primo, quia iudicium a parte rei et sine ulla fictione intellectus denominatur verum; ergo illa denominatio provenit ab aliqua forma reali, et non a forma extrinseca; quia, ut ostendimus, veritas formaliter est in ipso actu, et non extrinsece. Secundo, quia veritas est perfectio simpliciter intellectus; ergo est aliquid reale in ipso intellectu; et non est in ipso, nisi mediante actu; agimus enim de veritate actuali; ergo est proprietas realis ipsius actus. Unde confirmatur tertio, quia in habitu scientiæ est magna perfectio, quod verus sit; ergo veritas habitualis (ut sic dicam) est realis proprietas ejus; ergo similiter erit in actuali cognitione.

2. Quod autem hæc proprietas absoluta sit, et non respectiva, probari potest primo ex dictis, quia est perfectio simpliciter. Secundo, quia non pendet, per se loquendo, et ex necessitate, ab aliquo termino reali et existente, nisi quando tale esse iudicatur; quod est per accidens; nam veritas ejusdem rationis debet esse in omnibus; in hoc autem iudicio: Chymera est ens fictum, est veritas realis absque relatione reali; ergo idem est in omnibus, quicquid sit, an in aliquibus consequatur ad veritatem relatio realis; sicut

etiam in scientia habitudo ad objectum scibile non est relatio realis, formaliter loquendo, quamvis interdum possit ad illam consequi. Tertio, sumi potest argumentum ex veritate divina; nam in Deo est veritas cognitionis, quæ sine dubio est magna perfectio illius, et tamen non potest esse relatio realis, quia, si comparetur ad ipsam essentiam Dei, non distinguitur in re ab illa; si vero ad creaturas, non potest ad illas realiter referri; erit ergo proprietas et perfectio absoluta. Tandem, quia veritas vel falsitas necessario comitatur iudicium intellectus, et tamen nulla relatio realis illud necessario comitatur; ergo non est aliquid relativum, sed absolutum quid. Et hanc opinionem videtur tenere Soncin., 6 Metaph., q. 17, ubi, licet dicat veritatem dicere absolutum cum respectu, explicans tamen hunc respectum, in summa dicit esse secundum dici, non secundum esse, et utitur hoc exemplo: Sicut intellectivum potest dici includere respectum, quia non potest concipi sine habitudo ad intelligibile; constat autem huiusmodi respectum intellectivi esse tantum transcendentalem, seu secundum dici; et idem sentit Capreolus, in 1, dist. 19, q. 3, concl. 3.

3. *Secunda sententia.* — Aliis tamen videtur huiusmodi veritatem solum in relatione consistere. Quod tenent Durandus, et Hervæus, Javell. et Flandria citati in superiori sectione; Amon., 1 Perih., c. 1; et ibi alii expositores. Fundamentum in communi est, quia esse veritatis omnino pendet ex termino, ita ut illo mutato mutetur veritas, et illoposito ponatur, nulla facta mutatione ex parte cognoscentis; nam teste Aristotele, eadem propositio mutatur de vera in falsam, et e converso, mutato objecto; ergo signum est veritatem solum consistere in relatione, nam proprium est relationis, ut stante fundamento consurgat positio termino, et mutetur illo mutato. Unde confirmatur primo, quia veritas non est de essentia actus, quandoquidem mutatur, illo manente; ergo est accidens ejus; et tamen non est accidens absolutum; non est enim qualitas, quia actus secundus et ultimus non est subjectum alterius qualitatis; neque etiam est in aliquo alio genere accidentis absoluti, ut videtur per se notum; ergo erit relatio. Confirmatur secundo, quia veritas nihil est aliud quam conformitas quædam; conformitas autem non est aliud quam convenientia vel similitudo, aut proportio; omnia autem hæc relationem indicant; sicut

conformitas imaginis ad suum exemplar relatio est, et sic de aliis.

4. An vero hæc sit relatio realis vel rationis, controversum est, etiam inter prædictos auctores; nam argumenta, quibus prima sententia probabat veritatem esse proprietatem realem, videntur consequenter probare hanc relationem debere esse realem. Argumenta vero quibus eadem prima sententia probabat, veritatem esse proprietatem absolutam, videntur concludere non esse relationem realem, sed rationis. Utraque vero argumenta inter se collata videntur probare, hanc relationem interdum esse realem, interdum rationis; nam interdum videntur omnia concurrere, quæ ad relationem realem necessaria sunt, interdum vero aliquid deesse potest; ergo aliquando etiam erit relatio realis, aliquando vero minime. Antecedens declaratur, nam ad relationem realem primum requiritur terminus realis, et deinde fundamentum non solum reale, sed etiam capax relationis, seu ordinabile ad terminum; sæpe autem hæc duo concurrunt in hac relatione veritatis. Nam et sæpe respicit terminum realem, et realiter existentem; et ex parte ipsius iudicii sæpe est fundamentum sufficiens, quia et iudicium quid creatum est, et ex hac parte referibile realiter ad extrinsecum terminum, et præterea tale est, ut comparetur ad suum objectum tanquam mensuratum ad mensuram, quæ relatio realis est ex parte mensurati, qua ratione relatio scientiæ ad scibile realis esse censetur; huiusmodi autem est hæc relatio veritatis. At vero aliquando deest in hac conformitate terminus realis, ut quando iudicium verum est de non entibus; aliquando vero deest fundamentum aptum ad fundandam relationem realem, vel quia non est ordinabile ad aliud extrinsecum, ut contingit in divina scientia respectu creaturarum existentium; vel quia non est distinctum a termino, ut in eadem scientia Dei respectu ejusdem Dei; vel quia non comparatur ut mensuratum ad mensuram, sed potius ut mensura ad mensuratum, ut eadem scientia Dei ad omnes creaturas; et idem censetur de arte humana respectu artificii; ergo in his casibus erit hæc relatio rationis, et non realis.

Questionis resolutio.

5. Ut rem hanc explicemus, advertendum est aliud esse inquirere quid addat veritas supra actum, qui denominatur verus, aliud

vero, quid includat totum id, quod nomine veritatis significatur; ad eum modum quo supra de unitate dicebamus, aliud esse quod addit supra ens, aliud vero quod nomine unitatis significatur.

6. *Veritas nihil in re distinctum addit cognitioni.* — Primo ergo certum existimo, veritatem non addere actui vero aliquam rem, vel modum absolutum ex natura rei distinctum ab ipso, seu ab essentia et entitate ejus. In hoc videntur omnes auctores convenire; neque aliquem invenio qui oppositum expresse docuerit. Et probatur satis argumentis factis in secunda sententia. Item, quia neque intelligi, neque explicari potest quid aut quale sit hoc absolutum, neque ad quid ponatur. Quod ita declaro, quia vel illud est aliquid separabile ab actu vero, vel est omnino inseparabile; si dicatur hoc secundum, sine causa ponitur distinctum ab actu ex natura rei; si vero dicatur primum, illud non erit absolutum, sed respectivum, ut argumentum factum probat; quia separatur per mutationem solam objecti, sine alia absoluta mutatione ex parte actus; nam actus ex se idem, et eodem modo repræsentat, solumque mutatur ejus veritas, quia res non eodem modo se habet. Dices, veritatem addere quid absolutum inseparabile ab actu, non tamen re, sed ratione distinctum ab illo. Sed contra, quia vel hoc absolutum complet actum tanquam ultima differentia specifica vel individualis ejus, vel non complet, sed supponit perfecte completum. Si primum dicatur, ergo tale absolutum non additur actui constituto, sed constituit illum; ergo non recte dicitur veritatem addere hoc absolutum supra actum; secundum autem dici non potest, quia impossibile est intelligere actui plene constituto addi aliquid reale absolutum sola ratione distinctum. Ac deinde contra hoc procedit argumentum de mutatione ejusdem actus de vero in falsum.

7. *Non addit veritas relationem prædicamentalem.* — Secundo dicendum est, veritatem non addere supra actum relationem realem propriam et prædicamentalem actus ad objectum. Hoc etiam sufficienter probatur argumentis factis, nam in multis impossibilis est talis relatio, et ab eis sumitur argumentum, nunquam esse necessariam talem relationem ad rationem veritatis ut sic. Tum quia conceptus et modus veritatis ejusdem rationis seu proportionis est in omnibus. Tum etiam quia, licet gratis concedamus interdum con-

currere omnia necessaria, ut inter actum et objectum consurgat relatio realis, tamen prius natura intelligitur actus verus, quam intelligatur consurgere relatio realis. Nam hæc dicitur consurgere positio fundamentum et termino; actus autem formalissime verus est, hoc ipso quod ponitur tale fundamentum et terminus; ita ut si, per impossibile, impediretur resultantia relationis, adhuc actus esset verus ex vi talis actus et objecti in rerum natura positorum; ergo in formali conceptu veritatis non intrat relatio, quicquid sit, an inde interdum consequatur.

8. *Neque relationem rationis stricte sumptam.* — Tertio dicendum est, veritatem ut sic non addere actui vero relationem rationis actualem proprie et in rigore sumptam. Hoc etiam mihi sufficienter persuadet argumentum illud, quod denominatio veritatis non pendet ex huiusmodi relatione; nam hæc, eo modo quo esse potest, non est actu, nisi intellectu actu cogitante vel comparante unum ad aliud; sed absque huiusmodi comparatione actus est simpliciter verus; ergo. Præterea, argumentum factum de relatione reali a fortiori probat de relatione rationis; nam, sicut illa consurgit positio fundamento et termino, ita hæc fingitur per intellectum, supposito eo quod per modum fundamenti et termini intervenire potest; sed ex vi ejus, quod supponitur ad talem relationem vel fictionem, actus est verus; ergo talis relatio non intrat formaliter conceptum veritatis; ergo nec veritas habet talem relationem supra ipsum actum.

9. *Veritas addit cognitioni connotationem objecti, sicut judicatur se habere.* — Quarto dicendum est, veritatem cognitionis ultra ipsum actum nihil addere reale et intrinsecum ipsi actui, sed connotare solum objectum ita se habens, sicut per actum repræsentatur. Hæc assertio sequitur ex præcedentibus; nam actum esse verum plus aliquid dicit quam actum esse; et non dicit aliquid reale absolutum, vel relativum ultra ipsum actum, nec etiam dicit propriam et rigorosam relationem rationis; ergo nihil aliud addere potest præter dictam connotationem, seu denominationem consurgentem ex connexionem seu conjunctionem talis actus, et objecti. Præterea hoc confirmat argumentum, quo posterior opinio probat veritatem non esse aliquid omnino absolutum, scilicet, quia mutato objecto, mutatur veritas cognitionis, et tamen non mutatur ibi aliquid intrinsecum actui, sed tollitur concomitantia objecti; ergo signum est veri-

tatem includere, vel saltem connotare prædictam concomitantiam objecti.

10. *Eadem enunciatio per extrinsecam mutationem ex falsa vera fit.* — Respondent aliqui negando posse eandem mentalem propositionem transferri de vera in falsam sine intrinseca mutatione ejus, loquendo de propria cognitione, seu iudicio ipsius rei; quia propositio, quæ pro aliquo tempore vera fuit, non potest esse falsa pro eodem tempore, et ut fiat falsa, necesse est ut mens conjungat extrema pro alio tempore, quod facere non potest nisi in ipsa sit aliqua mutatio. Sed hoc simpliciter repugnat Aristoteli, in Prædicam., c. de Substantia, et D. Thom., 1 p., q. 14, art. 15, ad 3. Et primo sumi potest argumentum a propositionibus vocalibus, seu mentalibus, quæ dicuntur esse in mente non ultimata; nam in eis dubitari non potest quin sit eadem omnino propositio quæ antea erat vera, et nunc est falsa per mutationem rei significatæ, absque ulla mutatione signi vel significationis ejus; ergo veritas illa in significando, quæ convenit his propositionibus, præter totum id quod se tenet ex parte propositionis significantis, connotat talem concomitantiam objecti. Sic ergo intelligi potest in veritate ipsius iudicii, seu veritatis existentis in mente ultimata saltem imperfecta et abstractiva. Quod idcirco addo, quia in cognitione intuitiva perfecta, qua exacte videtur res in particulari secundum omnes conditiones existentiae omnino determinatas, non potest esse mutatio conformitatis inter cognitionem et objectum, manente immutata cognitione; tunc enim recte procedit argumentum factum, quod semper terminatur actus ad rem prout in tali tempore et momento existentem; pro quo tempore et momento mutari non potest veritas, quamvis pro aliis temporibus mutetur. Propter quam rationem divina scientia semper est conformis objectis cognitis, quantumvis hæc pro suis diversis temporibus mutentur. Et idem fortasse est in cognitione angelica, quando est perfecte intuitiva, quamvis differat a divina, quod hæc simpliciter immutabilis est, illa vero mutari potest. Nihilominus tamen in cognitione imperfecta et abstractiva, qualis est nostra cognitio, non repugnat idem omnino iudicium mutari de vero in falsum absque intrinseca mutatione, quia illa duratio, quam concipimus, et per copulam significamus, non est indivisibilis, nec omnino determinata, sed aliquo modo indifferens et

confusa, et consequenter latitudinem habens, ratione cujus potest in una parte illius successione objectum se habere uno modo, et diverso modo in alia. Et hac ratione fieri potest ut eadem cognitio mutetur de vera in falsam ex mutatione objecti, ipsa cognitione in se manente invariata; sicut cognitio seu propositio indefinita ex parte objecti eadem manens potest nunc esse vera ratione unius singularis, postea ratione alterius, quamvis ipsa in se non mutetur, quia in conceptu illo confuso rei communis et indefinite conceptæ includit aliquo modo plura singularia, quorum singula sufficiunt ad ejus veritatem; et ideo, licet ipsa mutentur, veritas manere potest in eodem conceptu confuso; si autem omnia singularia deessent, omnino periret veritas. Idem ergo est respectu temporis seu durationis confuse conceptæ; nam etiam respectu illius propositio seu cognitio est quasi indefinita, et ideo eadem manens, et ad diversa instantia seu tempora comparari potest, et in eis nunc vera, nunc autem falsa reperiri, sine mutatione sui, per solam objecti mutationem. Ergo signum est, hanc veritatem cognitionis connotare saltem concomitantiam objecti in tali statu, qualis per cognitionem representatur.

11. Ultimo confirmatur a simili de bonitate; nam, sicut verum dicit conformitatem, ita bonum convenientiam; sed bonum ut conveniens solum addit denominationem, seu concomitantiam alterius extremi habentis talem naturam, vel aptitudinem ad talem perfectionem, ut infra ostendemus; ergo eodem modo de veritate philosophandum est.

12. *Veritas requirit intentionalem representationem objecti sicut est.* — Quinto, ex dictis concludo, veritatem cognitionis includere talem representationem cognitionis, quæ habeat conjunctam concomitantiam objecti ita se habentis, sicut per cognitionem representatur. Probatur ex dictis, quia ad veritatem nec sola representatio sufficit, si objectum non ita se habeat, sicut representatur: neque concomitantia objecti potest sufficere ad denominationem veritatis, nisi præsupposita prædicta representatione, vel potius includendo illam; quia veritas non est sola illa denominatio extrinseca, sed includit intrinsecam habitudinem actus terminatam ad objectum taliter se habens.

Censura primæ opinionis, et solutiones argumentorum ejus.

13. Atque hinc intelligitur primo quid veritatis habeat prima opinio, et quid dicendum sit ad rationes ejus. Nam, si per absolutum intelligat solam entitatem actus cum reali et transcendentali habitudine ad objectum, quam habet omnino inseparabiliter et immutabiliter, sic falsum est veritatem consistere in hoc solo absoluto, quia alias esset omnino immutabilis manente eodem actu. Si autem dicat consistere in absoluto, quia nullam intrinsecam relationem addi necesse est, sed solam concomitantiam objecti, sic fatemur veritatem esse aliquid absolutum, vel potius consistere in absoluto cum respectu secundum dici; nam illa denominatio sumpta ex concomitantia objecti non incongrue potest respectus secundum dici appellari. Tamen, quia rationes illius opinionis videntur in priori sensu procedere, et possunt his, quæ diximus, obstare, eis satisfaciendum est.

14. *Verum formale quid, quid verum radicale.* — Ad priora ergo argumenta, quibus probatur veritatem cognitionis esse realem et intrinsecam proprietatem actus, respondetur, advertendo, denominationem veri dupliciter posse tribui actui cognitionis. Uno modo formaliter, alio modo radicaliter; formalem veri denominationem appello, eam quam hactenus explicui, quæ consistit in actuali conformitate ad objectum; radicalem autem voco illam perfectionem actus, a qua habet hujusmodi conformitatem cum objecto, ut est in scientia evidentiâ, vel in fide certitudo, ratione cujus habet ut infallibilis sit, et consequenter ut existere non possit, quin conformitatem habeat cum materiali objecto suo. Hoc ergo supposito, ad primum respondeo, denominationem veri radicaliter sumptam ex intrinseca perfectione actus vel habitus esse realem et absolutam; nos tamen nunc non loquimur de illa, quia illa non tam est denominatio veri quam certi, vel evidentiæ assensus. Unde perfectio illa, a qua sumitur hæc denominatio non est aliquid ex natura rei distinctum ab ipso iudicio, sed est ipsamet specifica differentia, quæ sumitur ex tali objecto formali, seu ratione assentiendi. Denominatio autem veri formalis, et actualis, est quidem in re ipsa absque fictione intellectus, ut recte probat argumentum, non tamen est omnino intrinseca denominatio, sed partim est a forma intrinseca, partim connotat coexistentiam ob-

jectivam, seu concomitantiam objecti ita se habentis, sicut per cognitionem iudicatur. Unde, quod diximus, hujusmodi veritatem, de qua agimus, convenire ipsi formali iudicio seu cognitioni, et non tantum objecto ejus, intelligendum est, ab hac conformitate ipsum iudicium primo ac per se denominari verum, quamvis forma, a qua denominatur, non sit omnino intrinseca, sed concomitantiam aliqujus extrinseci includat.

15. Ad secunda, eadem distinctione satisfaciendum est; nam veritas radicalis, quæ sumitur ex formali ratione talis cognitionis, est perfectio simpliciter intellectus, quia pertinet ad rationem virtutis intellectualis simpliciter; veritas autem actualis, de qua loquimur, per se non est perfectio simpliciter; imo neque addit perfectionem supra naturam, vel speciem ipsius actus cognoscendi. Nam hæc veritas actualis, qua ex parte connotat vel includit concomitantiam seu convenientiam extrinseci objecti, nihil reale addit actui, et consequenter nec perfectionem ullam ei afferre potest; qua vero ex parte supponit vel requirit in ipso actu representationem seu habitudinem realem ad objectum, dicit realem aliquam perfectionem ejus; illa autem perfectio aliquando esse potest perfectio simpliciter, interdum vero est tantum secundum quid. Nam interdum hæc veritas actualis est infallibiliter ac necessario conjuncta cum essentiali ac reali perfectione talis actus, et ex vi illius; et tunc perfectio, quam per se supponit in actu, est perfectio simpliciter; pertinet enim ad rationem intellectualis virtutis simpliciter. Interdum vero non est hæc veritas actualis necessario conjuncta cum actu, aut non ex vi rationis formalis et essentialis ejus; et tunc perfectio, quæ supponitur in actu, non est simpliciter, sed secundum quid, quia non pertinet ad rationem virtutis intellectualis simpliciter, et semper ac intrinsece habet admixtam imperfectionem obscuræ vel confusæ cognitionis, ut est in humana fide et opinione, etc. Ad tertia eadem est responsio, nam in habitu scientiæ, quod verus sit radicaliter, est perfectio ejus, ultra quam actualis veritas nihil perfectionis ei addit.

16. Alia vero argumenta, quibus probatur veritatem esse proprietatem omnino absolutam, admitti quidem possunt, quatenus probant non esse necessariam relationem realem ad hujusmodi veritatem; quatenus vero excludere possunt omnem extrinsecam connotationem, non recte concludunt; unde ad